

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і
психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПИСЬМА ЗА ПРАВИЛОМ У
ДІТЕЙ З ДИЗОРФОГРАФІЄЮ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorL1-M17
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гнатишин Мар'яна Ярославівна

Керівник:
Гаврилов О.В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:
Вержиховська О.М., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри психолого-педагогічних основ
корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПОРУШЕНЬ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1. Теоретичні аспекти проблеми порушень писемного мовлення у дітей.....	7
1.2. Характеристика, симптоматика та види дизорфографії у молодших школярів	17
Висновок до 1 розділу.....	37
 РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ НАВИЧОК ПИСЬМА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДИЗОРФОГРАФІЄЮ	
2.1. Обґрунтування методики дослідження порушень навичок письма у молодших школярів із дисорфографією	39
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	47
Висновок до розділу.....	52
 РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЯ ДИЗОРФОГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
3.1. Обґрунтування методики роботи з корекції дизорфографії молодших школярів.....	53
3.2. Аналіз результатів формувального етапу дослідження.....	63
Висновок до розділу.....	68
ВИСНОВКИ	71
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Перехід на рівень довільного оволодіння мовою характеризується появою складної усвідомленої форми мовленнєвої діяльності — письма, яке надалі стає одним з основних інструментів здобуття знань та формування навичок, потужним засобом комунікації.

Оволодіння письмом передбачає як опанування технічною стороною (графікою), так і засвоєння норм правопису (орфографії), що є одним з основних чинників, які впливають на подальший навчальний процес. Саме навчання грамотного письма виявляється одним із найскладніших завдань не тільки у початковій школі, але й упродовж усього шкільного періоду. Наявність нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення (далі — НЗНМ) є причиною виникнення різних порушень у формуванні писемного мовлення, серед яких одне з центральних місць посідає дизорфографія. У наукових працях Л. Вавіної, Л. Волкової, Е. Данилавичюте, М. Земцової, С. Коробко, Б. Коваленко, Н. Крилової, Л. Логвинової, Л. Моргайлик, Т. Пічугіної, О. Російської, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередниченко, М. Шеремет та ін. порушено проблеми виявлення загальних і специфічних особливостей цього процесу та розробки методик навчання письма дітей з різними порушеннями розвитку.

Дослідження (В. Кондратенко, С. Коноплястої, В. Тарасун, Н. Чередниченко, М. Шеремет) вказують на те, що процес письма на сучасному етапі не зводиться лише до моторного акту руки, він є складною за структурою формою мовленнєвої діяльності, що відображує розвиток у людини можливостей розрізняти смисловий бік вербальної інформації і позначати її умовними графічними знаками у відповідності до правил написання. Однією з поширених мовленнєвих порушень у молодших школярів є дизорфографія. Дизорфографія - це стійке порушення в оволодінні орфографічними знаннями, вміннями і навичками, тобто вміння писати за правилами.

У молодших школярів з дизорфографією не сформований ряд немовленнєвих психічних функцій: операційні компоненти словесно-логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, відволікання, абстрагування, класифікація,

систематизація), мовленнєвослухова пам'ять. Спостерігається також нестійкість уваги (недостатня її концентрація), труднощі як перемикання з одного виду діяльності на інший, так і вироблення алгоритму орфографічних дій.

При дизорфографії спостерігається недостатній рівень мовленнєвих функцій: обмежений обсяг і недостатня актуалізації словника, низька пізнавальна активність до мовного оформлення мовлення, невміння порівнювати звукові одиниці мовлення, диференціювати лексичне і граматичне значення, низький рівень засвоєння граматичних закономірностей. У дітей не сформовані морфологічні узагальнення, навички оперування граматичними категоріями (рід, відмінювання, відмінювання і ін.), Порухений мовленнєвий аналіз і синтез (фонематичний, складовий, аналіз речення). Учні зазнають труднощів при визначенні наголошеного складу і наголошеної голосної у слові.

Значний внесок у розвиток багатьох питань порушень писемного мовлення у молодших школярів внесли такі вчені, як: В. Кондратенко, С. Конопляста, В. Тарасун, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін. Проблеми дизорфографії розглянуті в роботах С. Яковлевої, А. Корнева, І. Прищепової, Г. Сумченко, М. Фоміна, М. Храковської та ін.

Автори описують різні методи і прийоми діагностики та корекції порушень письма: звуковий аналітико-синтетичний метод, звуко-фонематичний, психолінгвістичний методи та ін. Розроблені дотепер прийоми і методи корекційної роботи з усунення порушень письма за правилами у молодших школярів не повною мірою враховують своєрідність розвитку визначеного відсотка молодших школярів.

Отже, порушення правопису за правилом у дітей це – розповсюджене мовленнєве порушення, що вимагає своєчасної систематичної корекції. Значна поширеність порушень писемного мовлення серед дітей, ускладнює навчальний процес у цілому, і робить актуальною проблему виявлення і корекції дизорфографії у дітей. Існуючі прийоми і методики корекційної роботи з усунення дизорфографії у молодших школярів вимагають ретельної систематизації і подальшої розробки, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета дослідження: розглянути особливості прояву порушень навичок письма за правилом у молодших школярів, визначити систему логопедичної роботи з усунення дизорфографії у дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно **завдання дослідження** впливають із мети роботи та включають:

1. З'ясувати змістові основи проблеми розвитку порушень писемного мовлення у дітей.

2. Обґрунтувати методику дослідження порушень навичок письма за правилом у молодших школярів із дизорфографією та дати детальний аналіз результатів.

3. Розробити систему логопедичної роботи з корекції дизорфографії у молодших школярів.

Об'єкт дослідження – порушення писемного мовлення у молодших школярів (6-7р.).

Предмет дослідження – формування навичок письма за правилом у дітей з дизорфографією.

Методи дослідження:

- теоретичні: теоретико-критичний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури щодо проблеми дослідження, порівняння, систематизація, узагальнення здобутої інформації з проблеми вивчення мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення;

- емпіричні: аналіз методик діагностики мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення;

- статистичні: аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що з'ясовані теоретичні аспекти проблеми писемного мовлення у дітей; розкриті характеристика, симптоматика та класифікація дизорфографій у молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів: здійснено практичне дослідження порушень навичок письма за правилом у молодших школярів із

дизорфографією; розроблено методичку роботи з корекції дизорфографії у молодших школярів та подано аналіз результатів за вказаною методикою.

Місце проведення дослідження: загальноосвітня школа I-III ступенів №2, спеціалізована школи I-III ступенів ім. О.С. Маковея з поглибленим вивченням інформаційних технологій та технологічних дисциплін м. Заліщики Тернопільської області м. Чернівці.

Структура роботи: робота складається зі вступу трьох розділів, висновків та списку використаних джерел у загальній кількості 70.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне вивчення проблеми формування навичок письма за правилом у дітей з дизорфографією дає нам змогу сформулювати наступні висновки.

1. Писемне мовлення – це одна із форм існування мовлення, яка протиставляється усному мовленню. Це вторинна, більш пізня за часом виникнення форма існування мовлення.

У поняття писемне мовлення в якості двох рівноправних складників входять читання і письмо. Процес письма забезпечується узгодженою роботою письма забезпечується узгодженою роботою чотирьох аналізаторів: мовнорухового, мовнослухового, зорового і моторного. Існують наступні операції письма: 1) аналіз звукового складу слова, яке підлягає написанню; 2) переведення фонем чи їх комплексу в зорову графічну схему – букву; 3) перетворення оптичних знаків (букв) у потрібні графічні накреслення за допомогою рухів руки; 4) формування орфографічної навички.

Реалізація операцій процесу письма за правилами забезпечується низкою психічних функцій різних рівнів – сенсомоторних і вищих психічних функцій, мовленнєвих і немовленнєвих.

2. В сучасній спеціальній літературі для визначення порушень письма використовують в основному терміни: “аграфія” – повна неспроможність оволодіти навичкою письма; “дисграфія” – часткове специфічне порушення процесу письма; “дизорфографія” – специфічне порушення письма за правилами.

На сьогодні немає єдиної думки стосовно етіології дизорфографії. Аналіз літературних даних дозволяє встановити цілу низку причин (генетичні, так і екзогенні чинники), які призводять до порушень писемного мовлення.

Симптоматика даної патології у молодших школярів носить поліморфний характер. Її типовими проявами є: нечітке володіння навчальною термінологією і формулювання правил правопису, труднощі освоєння і застосування правил правопису, особливо морфологічного принципу, що проявляється в значній кількості орфографічних помилок на письмі.

3. Класифікація дизорфографії здійснюється на основі різних критеріїв: з урахуванням порушених аналізаторів, психічних функцій, несформованості операцій письма та на основі граматичних помилок. Найбільш ґрунтованою є класифікація дизорфографій, в основі якої лежить порушення граматичних категорій і ступеня вираженості помилок. Згідно лінгвістичного підходу, виділяють три види дизорфографій: морфологічна – стійкі і множинні помилки проявляються при написанні орфографічно складних слів; синтаксична – часті помилки виникають при визначенні і позначенні зв'язків у реченні; змішана – мають місце систематичні граматичні та пунктуаційні помилки, які не зникають самостійно.

4. Методика вивчення порушень навичок письма за правилом у молодших школярів із дизорфографією проводилась за декількома етапами.

1. етап. Дослідження ступеня засвоєння дітьми навичок звукового аналізу (вправи на розрізнення і виділення звуків зі складу слова; вправи на виділення слів, що починаються на заданий звук; вправи на підбір картинок, назви яких починалися на заданий звук; вправи на порівняння слів (пароніми) за звуковим складом; вправи на розподіл речень на слова, слова на склади, склади на звуки).

2 етап. Дослідження ступеня засвоєння дітьми навичок письма (вправи на написання слів та речень з картинок, письмо під диктовку, самостійне письмо, списування, запис за зразком).

3 етап. Дослідження рівня розвитку фонетико-фонематичної і лексико-граматичної сторін мовлення у дітей (обстеження стану загального мовленнєвого розвитку учнів: звуковимови і фонематичне сприймання, словниковий запас і рівень сформованості граматичного складу мовлення).

У результаті проведеного обстеження було виявлене наступне: цілком справилися з завданнями або допустили одиничні помилки – 10 % учнів; частково справилися з завданнями – 60% учнів; змогли виконати лише деякі завдання – 30% дітей.

Результати обстеження всіх компонентів усного та писемного мовлення були зіставлені з виявленими помилками, що дозволило установити: дизорфографія є наслідком порушення фонематичного сприймання.

При зіставленні помилок було виявлено: учнями допущена значна кількість специфічних помилок, характерних для молодших школярів з дизорфографією з порушенням фонемного розпізнавання, мовленнєвого аналізу і синтезу.

5. Методика роботи з корекції дизорфографії у молодших школярів включала наступні етапи: 1 етап. Слухове сприймання і виділення окремого звука із ряду голосних. 2 етап. Слухове сприйняття та розрізнення окремих приголосних звуків серед ряду інших приголосних. 3 етап. Виділення та розрізнення голосних звуків із різних позицій слів. 4 етап. Виділення звуків та аналіз слів різної складової структури. 5 етап. Робота над реченням а) складання схеми речення; б) буквеній диктант; в) списування тексту із книжки; г) диктант); 6 етап. Розвиток фонематичного аналізу і синтезу.

Логопедична робота з молодшими школярами щодо підвищення рівня засвоєння навичок письма за правилом у них здійснюється прийомами, спрямованими на розвиток зорового гнозису, просторових уявлень та їхніх мовленнєвих позначень, розвиток зорового аналізу і синтезу. Велика увага приділялася порівнянню букв, що змішуються, з максимальним використанням різних аналізаторів.

Після проведення корекційної роботи щодо підвищення рівня засвоєння навичок письма за правилом у молодших школярів ми провели повторне обстеження. Вивчення проводилося за тими ж напрямкам, що і на початку експерименту. Дітям було запропоновано виконати завдання, що виконувалися ними у ході експериментального дослідження. У результаті проведеного обстеження було виявлено наступне: 1) цілком справилися з завданнями або допустили одиничні помилки – 40 % учнів; 2) частково справилися з завданнями – 60% учнів; 3) змогли виконати тільки деякі завдання – 0 % дітей.

Кількість помилок на письмі у молодших школярів з порушеннями фонетико-фонематичного та аналітико-смантичного сприймання значно

зменшилася. Деякі учні навчилися вставляти ненаголошені звуки, не порушували правил написання голосних у ненаголошеній позиції у словах, не зазнавали труднощів при диференціації дзвінких і глухих приголосних, але вживання прийменників і сполучників в реченні все ж таки викликає труднощі, що не сприяло зниженню кількості граматичних помилок. Не зменшилася також кількість орфографічних помилок, особливо при написанні шиплячих звуків.

Таким чином, ми маємо можливість побачити характерні зміни у ході виконання завдань молодшими школярами із дизорфографією. Такий результат продуктивності роботи над покращенням писемного мовлення дає змогу відмітити, що порушення мовлення у молодших школярів із дизорфографією має різноманітний і складний патогенез. Порушення писемного мовлення характеризуються значною своєрідністю як мовленнєвого розвитку дітей, так й формування ряду функцій немовленнєвого характеру.

Таким чином, описана методика корекції дизорфографії впливає на розвиток писемного мовлення молодших школярів. Наприкінці експериментального навчання у 6 дітей покращився рівень засвоєння навичок письма за правилом, зокрема у групі не залишилось дітей, які мали низький рівень та підвищився показник у дітей високого рівня.

Отже, корекція писемного мовлення у молодших школярів із дизорфографією в значній мірі підвищила ефективність засвоєння правил правопису, активізувала мовленнєвий розвиток учнів, їхню пізнавальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б.Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтения и письма / Б.Г. Ананьев // Известия. – 1995. – Вып. 70. – С. 104 – 148.
2. Ахутина Т. В. Трудности письма и их нейропсихологическая диагностика / Т. В. Ахутина // Письмо и чтение: трудности обучения и коррекция : учебное пособие / под общ. ред. О. Б. Иншаковой. - М. : МСПИ, 2001.- С. 7 – 20.
3. Барищук Г.С. Усунення вад письма. 1-4 класи / Г.С. Барищук. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. – 40 с.
4. Безруких М.Н. Упражнения для занятий с детьми, имеющими трудности при обучении письму / М.Н. Безруких. — Тула: Арктоус, 1996. – 138 с.
5. Білоус М. Робота з учнями, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку : засіб подолання порушень усного і писемного мовлення / М. Білоус, Т. Губай // Дефектолог. – 2008. – № 7. – С. 51-55
6. Белякова Л.И. К проблеме изучения дисграфии и дислексии / Л.И. Белякова, О.Б. Иншакова. – М: Педагогика, 1997. – 167 с.
7. Боскис Р.М. Нарушение письма при некоторых расстройствах артикуляции / Р.М. Боскис, Р.Е. Левина // Известия. – 1988. – Вып. 15. – С. 167 – 191.
8. Блінова Г.Й. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей / Г.Й. Блінова, Т.В. Пічугіна. – К.: Благовіст. 2004. – 300 с.
9. Бугайова І. Запобігання дисграфії у дітей / І. Бугайова // Дефектолог. – 2010. – № 2. – С. 10—14
10. Величенкова О. О. Комплексный подход к анализу и коррекции специфических нарушений письма у учащихся младших классов общеобразовательной школы : автореф. дисс. на соискание ученой срепени канд. пед. наук / О. О. Величенкова. - Москва, 2002. - 20 с.
11. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей /А. Н. Корнев. - СПб. : Речь, 2003. - 330 с
12. Выготский Л.С. Предистория письменной речи / Л.С. Выготский. –М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 204 с.

13. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи / А.Н. Гвоздев. – М.: Педагогика, 1981. – 156 с.
14. Гаврилова Н.С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей : Монографія / Н.С. Гаврилова. – ам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. – 200с.
15. Гаврилова Н. С. Система корекції порушень фонетичного боку мовлення / Н. С. Гаврилова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2014. - Вип. 27. - С. 37-44
16. Городилова В.И. Чтение и письмо / В.И. Городилова, М.З. Кудрявцева. – М.: Просвещение, 1995. – 133 с.
17. Диль-Костина, Н. Виявлення вад та корекція мовлення у дітей із дизартрією / Н. Диль-Костина // Дефектологія. – 2005. – № 4. – С. 40-43
18. Диль-Костіна Н. Виправлення вад вимови свистячих звуків у дітей-дизартриків / Н. Диль-Костіна // Дефектологія. – 2009. – № 2. – С. 40—42
19. Довідник учителя-логопеда / Авт.-упор. С.М. Лупінович. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 122 с.
20. Егоров Т.Г. Психофизиология овладения навыком чтения и письма / Т.Г. Егоров. – М.: Просвещение, 1983. – 141 с.
21. Ефименкова Л.Н. Исправление и предупреждение дисграфии у детей / Л.Н. Ефименкова, И.Н. Садовникова. – М.: Просвещение, 1982. – 85 с.
22. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов / Л.Н. Ефименкова. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
23. Заєць С. Корекція фонематичної дисграфії в учнів початкових класів / С. Заєць // Дефектолог. – 2009. – № 4. – С. 11—20
24. Каше Г.А. Исправление недостатков произношения, чтения и письма учащихся / Г.А. Каше, Н.А. Никашина. – М.: Педагогика, 1980. – 204 с.
25. Каше Г.А. Предупреждение нарушений чтения и письма у детей с недостатками произношения / Г.А. Каше. – М.: Просвещение, 1986. – 168 с.

26. Колповская И.К. Влияние недоразвития речи на усвоение письма / И.К. Колповская. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1988. – 122 с.
27. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: Учебно-методическое пособие / А.Н. Корнев. – СПб.: ИД «МиМ», 1997. – 286 с.
28. Куровець Т. Особливості корекційної роботи при дизартрії. : метод. реком. / Т. Куровець // Дефектолог. – 2008. – № 6. – С. 18-23
29. Лазарева І.А. Особливості прояву оптичної дисграфії у молодших школярів / І.А. Лазарева // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VII / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 43-46.
30. Лалаева Р.И. Нарушение письменной речи / Р.И. Лалаева. – М.: Просвещение, 1989. – 164 с
31. Лалаева Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: Учебное пособие / Р.И. Лалаев. – СПб.: СОЮЗ, 1998. – 224 с.
32. Лалаева Р.И., Прищепова И.В. Выявление дизорфографии у младших школьников, СПб.: СПбГУПМ, 1999. - 36 с.
33. Левина Р.Е. Недостатки чтения и письма у детей (Алексия и аграфия) / Р.Е. Левина. – М: Просвещение, 1990. – 158 с.
34. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии/ Р.Е. Левина. – М.: Просвещение, 1986. – 245 с.
35. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1989. – 181 с.
36. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ре. М.К. Шеремет. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672 с.
37. Логопедия: Учеб. для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений / Под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. - М.: ВЛАДОС, 2002. - 680с.
38. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2004. – 348 с.

39. Логопсихологія : навч. посіб. / С.Ю. Конопляста, Т.В. Сає ; за ред.. М.К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 293
40. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга / А. Р. Лурия. - М. : Академический проспект, 2000. - 504 с.
41. Ляпидевский С.С. Расстройства речи у детей и подростков / С.С. Ляпидевский. – М.: Просвещение, 1989. – 174 с.
42. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал / А.Я. Малярчук. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 104 с.
43. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення : монографія /І.В. Мартиненко. – К. : ДІА, 2016. – 308 с.
44. Марчинко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність : Корекційна освіта (логопедія). – Вид. 3, перер. та доп. – К.ю : Видавничий Дім «Слова», 2015. – 312 с.
45. Мілевська О.П. - Застосування структурного аналізу розуміння тексту у навчанні учнів із затримкою психічного розвитку. Інтернет ресурс - <http://aqce.com.ua/vypusk-6/milevska-op-zastosuvannja-strukturnogo-analizu-rozuminnja-tekstu-u-navchanni-uchniv-iz-zatrimkoju-psihichnogo-rozvitku.html>
46. Мілевська О. П. Методичні аспекти формування розуміння текстів у молодших школярів із затримкою психічного розвитку / О. П. Мілевська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2011. - Вип. 17(2). - С. 159-168.
47. Парамонова Л.Г. Упражнения для развития письма / Л.Г. Парамонова. – СПб., Дельта, 1999. – 145с.

48. Парасоцький О. В. До проблеми подолання дизорфографії в учнів із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення (НЗНМ) // Інтернет ресурс <http://ap.uu.edu.ua/article/165>

49. Подолання логопедичних проблем молодших школярів / У поряд.: Т. Бишова, О. Кондратюк. – К.: Вид. дім «Шкільний світ», 2006. – 86 с.

50. Поваляева М.А. Справочник логопеда / М.А. Поваляева. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 445 с.

51. Поплавська Н. Виявлення та подолання дизартрії у дітей: метод. реком. / Н. Поплавська, О. Кримська // Дефектолог. – 2009. – № 5. – С. 31—35

52. Ремажевська Г.Й. Як виявити у дитини схильність до порушень писемного мовлення / Г.Й. Ремажевська, Т.В. Пічугіна, Л.А. Марунич. – Львів, 2005. – 194 с.

53. Рубинштейн С. Л. Речь и общение. Функции речи. Развитие речи у детей / С. Л. Рубинштейн // Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

54. Савченко М.А. Методика виправлення вад мови у дітей / М.А. Савченко. – К.: Радянська школа, 1983. – 168 с.

55. Садовникова И. Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников / И. Н. Садовникова. - М. : Просвещение, 1995. - 256 с

56. Сєдих И.О. Вчимося писати і говорити правильно. Поради логопеда / И.О. Сєдих. – М.: Вид. група «Основа», 2007. – 164 с.

57. Соботович Е.Ф. Порушення мовленнєвого розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Е.Ф. Соботович. – К.:ІСДО. – 1995. – 275 с.

58. Спирина Л.Ф. Дифференцированный подход к проявлениям нарушений письма и чтения у учащихся общеобразовательных школ / Л.Ф. Спирина, А.В. Ястребова // Дефектология. – 1988. – №5. – С. 15-17.

59. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. В. Тарасун. - К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2004. - 348 с.

60. Тарасун В.В. Нетрадиційний метод навчання писемного мовлення: читання «з першого погляду» / В.В. Тарасун // Дефектологія. – 2000. – №4. – С. 22-23.

61. Ткач О. М. Структура і особливості формування механізмів сприймання та породження висловлювання у дітей / О. М. Ткач // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2011. - Вип. 17(2). - С. 309-316.

62. Токарева О.А. Расстройства чтения и письма (дислексии и дисграфии). / Под ред. С.С. Ляпидевского. – М.: Просвещение, 1989. – 265 с.

63. Трошин О.В. Логопсихология: Учебное пособие / О.В. Трошин, Е.В. Жулина. – М.:ТЦ Сфера, 2005. – 395 с.

64. Филичева Т.Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989. – 223 с.

65. Хватцев М.Е. Логопедия. В двух книгах. / М.Е. Хватцев. – Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2009. – Книга 1.– 272 с.

66. Цейтлин С.Н. Лингвистика детской речи / С.Н. Цейтлин. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.

67. Храковская М. Г. Методика восстановления и формирования двигательного навыка письма при нарушениях динамического праксиса / М. Г. Храковская // Современные подходы к диагностике и коррекции речевых расстройств. - СПб. : Изд- во Санкт-Петербур. ун-та, 2001. - С. 230 – 239.

68. Чередніченко Н.В., Горбачова Д.М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання : Навчально-методичний посібник. – К. : ДІА, 2016. – 212 с.

69. Ястребова А.В. Коррекция нарушений речи у учащихся общеобразовательной школы: Книга для учителя логопеда. –2-е изд., доп. / А.В. Ястребова. – М.: Педагогика, 1984. – 267 с.

70. Ястребова А.В. Учителю о детях с недостатками речи / А.В. Ястребова, Л.Ф. Спирина, Т.П. Бессонова. – М.: Просвещение, 1996. – 163 с.